

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

PROF. DR. METİN AKAR'A ARMAĞAN

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 4, Aralık/December 2021)

Ahmet Atilla ŞENTÜRK

Prof. Dr., İstinye Üniversitesi
ahmet.senturk@istinye.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4664-4034>

***Gül-deste*'nin Manzum Metinlerdeki Anlamları Hakkında**

About the Meanings of "Gül-deste" in the Verse Texts

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 27.10.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 19.11.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.12.2021

Atıf/Citation

ŞENTÜK, A. A. (2021). *Gül-deste*'nin Manzum Metinlerdeki Anlamları Hakkında. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4), 1612-1631. <https://doi.org/10.34083/akaded.1015578>

ŞENTÜK, A. A. (2021). About the Meanings of *Gül-deste* in the Verse Texts. *Journal of Academic Language and Literature*, 5(4), 1612-1631. <https://doi.org/10.34083/akaded.1015578>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Dili oluşturan kelime ve kavramlar canlı varlıklar gibi doğar, yaşar ve ölürlür. Bunlar arasında yüzyıllara meydan okuyan uzun soluklu bazıları da zamanla anlam değişikliğine uğrayabilir. Öyle ki bazı kavram ve kelimeler toplumu etkileyen sosyal hadiseler sebebiyle bir zamanlar sahip olduğu anlamın tam tersi bir yapıya dahi bürünebilir. Bu açıdan bakıldığında her tarihî metin ancak ait olduğu dönemin sözlükleri ile anlaşılıp çözümlenebilir. Ancak eski metinler ve bunların yorumuyla uğraşanlar için bu saha ciddi engel ve tuzaklarla doludur. Zira Türkler Arapça ve Farsça lügatlere gösterdikleri ihtimamı nasıl olsa iyi bildiklerini düşünerek maalesef ana dilleri için göstermemişlerdir. Dil daimî bir değişim içinde bulunduğundan biz onların yüzyıllar önce yazıp söylediklerini bugün artık doğru anlamakta zorlanıyoruz. Elimizde o dönemin sözlükleri bulunmadığı için de kelime ve kavramların gerçek karşılıklarını tespit için tek kaynak çoğu zaman metnin kendisi olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kelimelerin etimolojik yapı değişimleri dışında bir de sosyal gelişmelerle şekillenip farklı bir mecrada seyreden anlam serüvenleri vardır. Elektriğin icadıyla aydınlatma ihtiyaçlarının değişmesi ve ateşle bağlantılı eski kelime ve terimlerin zamanla kullanımdan düşüp unutulması bu değişim sürecinin en tipik örneklerindedir. Toplum hafızası ihtiyaç duyduğu bir kelimeyi ya sıfırdan üretir yahut da mevcut dil dağarcığında bulunan bir kelimeye yeni bir anlam yükleyerek kullanmaya başlar ve bir zaman sonra işi bittiğinde de terk edip unuttur. İşte bunların sözlüklere girmediği durumlarda edebî metinler bu değişimleri takip hususunda bulunmaz bir hazine değeri taşırlar. Zira şairler bugün çoğu kaybolan bu kelimeleri farklı anlamlarıyla en zengin biçimde kullanma başarısını zorlayan sanatkârlardır.

Sonuç olarak bu açıdan bakıldığında zaman süzgecinden geçerek günümüz dilini oluşturan her kelimenin arkasında maceralı bir hayat hikâyesi vardır. Bu makalede günümüzde yaşlıların dilinde belki sadece “gül demeti” yahut “şiir antolojisi” anlamlarıyla varlığını sürdürmeye çalışan “gül-deste” kavramı sadece manzum metinler kaynak kullanılarak incelenmiş ve bugün tamamen unutulup terk edilmiş eski anlamları muhtemel değişim gerekçeleriyle birlikte tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gül-deste, Eski Türk Edebiyatı, Osmanlı şiiri

Abstract

The words and concepts that build a language are born, live and die, just like living creatures. Of all, some long-term ones defying the centuries may undergo semantic changes over time. In fact, some of the concepts and words even may turn into an exact opposite structure of meaning that they once had due to social events affecting society. From this point of view, each historical text can be analyzed only through the dictionaries of their time. However, for those dealing with ancient texts and their interpretation, this field is full of serious obstacles and pitfalls. Because Turks, unfortunately, did not show the care they show to Arabic and Persian dictionaries for their mother tongue, thinking

that they know it well already. Since the language is constantly changing, today, we have difficulty in understanding what they wrote and told centuries ago. As we do not have dictionaries of that period, the only source to be used in order to determine the real meanings of the words and concepts is mostly the text itself. Therefore, apart from the etymological structure changes, the words have adventures of meaning that are shaped by social developments and that proceed in a different medium. Some of the most typical examples of this process of change are the change of lighting needs after the invention of electricity and the fire-related words and concepts that became obsolete and forgotten over time. The memory of the society either produces a word that it needs from scratch or begins to use a word from its existing vocabulary by attributing a new meaning and leaves and forgets it sometime later after done with it. Here, in such conditions that these are not included in the dictionaries, the literary texts are of great value to track these changes, because today the poets are the artists who endeavor to use most of these lost words in their different meanings in the richest way.

As a result, there is an adventurous life story behind every word that is strained through over time and forms today's language. In this article, the concept of "gül-deste" that endeavors to exist with its "bouquet of roses" or "poetry anthology" meanings in the language of the elders were analyzed by using only the verse texts as a source, and its totally forgotten old meanings were detected with their possible reasons of change.

Keywords: Gül-deste, Old Turkic Literature, Ottoman poetry

1. Giriş

Kelimelerin ait oldukları dönem içerisindeki anlamları bilinmedikçe eski metinler ve özellikle yoğun sanatlı ifadelerle kaleme alınmış edebî metinler asla doğru anlaşılıp kaynak olarak kullanılamaz. Türk şiirini inceleyen Batılıların yanı sıra ana dili Türkçe olan bazı araştırmacıların da bu inceliğe riayet etmeden şiir metinlerinden hareketle aslı esas olmayan bazı çarpık hükümlere ulaşmalarının ardındaki gerçek sebep de budur. Bâkî'nin "Hz. Yûsuf'u bilmiyorum ama seni ra'nâ biliyorum" anlamında söylediği

*Seni Yûsufu güzelliğe sorarlarsa baña
Yûsufu bilmezsin ammâ seni ra'nâ bilürin*

BDSK, g.363/2

beyti gerekçe gösterilerek Bostan-zâde Mehmed Efendi tarafından küfürle itham edildiği rivayeti meşhurdur. Bu töhmetin arkasındaki gerçek sebebi günümüz insanının elde mevcut lügatleri kullanarak anlaması mümkün değildir. Zira Arap dilindeki esas anlamı deli, çılgın, aklını yitirmiş olan "ra'nâ" kelimesinin Türk şiirinde ve gündelik hayatında kazandığı "iffetsiz" anlamı Araplarca hiçbir zaman kullanılmadığı gibi Türkçe sözlüklere de girmemiştir. Necâtî Beğ'in gülü, ortasındaki altın sarısı çiçek tozları sebebiyle elinde altın tutan bir şahıs konumunda kişileştirerek "Güle bir bak, gelinciğe avucundan altın gösteriyor. Galiba gül, bahçede çapkın bir rint

olmuş” mealindeki şu beytinde olduğu gibi gelinciği para karşılığı iffetini satan mesleğe mensup biri olarak gösteren çok sayıda beyit vardır:

*Lâle-i ra'nâya avcından gözet zer gösterür
Benzer olmuş bôstânda rind-i şâhid-bâz gül*

NBDA, g.85/3

Buna göre “ra'nâ” kelimesinin edebî metinlerdeki seyri önce günümüzde de olağanüstü güzel şeyler için kullandığımız “çılgin güzel” yahut “deli güzel” ifadelerinde olduğu gibi abartılı müspet anlamda özellikle sarı ve kırmızı renklerde açan güller hakkında kullanılmış, buradan hareketle zamanla bu iki renkli güzellik, iki yüzlülük anlamı kazanmış. Ardından da güzelliğine rağmen namus ve iffetini satan şahıslar için de edebî metinlerde “ra'nâ” kelimesi kullanılmaya başlanmış. Bâkî'nin görünüşte “ra'nâ bilürin” [= iyi bilirim] ifadesinin küfürle ithamına sebep olan da bu anlamdır.

Benzeri bir durum günümüzde erkek ismi olarak kullanılan ve geçmişte yakışıklı erkek, yiğit delikanlı gibi anlam süreçleri geçirmiş “levend” kelimesi için de geçerlidir. Ancak uzun deniz yolculuklarından sonra karaya çıkan levent askerlerinin şehirde türlü taşkınlıklar sergileyip huzuru bozmaları gibi bir sosyal gerçek, kelimenin Osmanlı toplumunda aynı zamanda olumsuz bir yapıya bürünmesine de sebep olur. Kelimenin zamanla kazandığı bu sıra dışı anlamı bilinmediği takdirde mesela Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi'nin “Dostum, ne olur her leventle birlikte dolaşıp durma. Yoksa aziz canım kadar değerli olan şahsının yüzüne kir bulaştırmış olursun” mealinde yalvarırcasına söylediği

*Cân-i 'azîzümmüñ getirürsin yüzine kir
Baş koşma dôstum kerem it her levend ile*

TCÇD, g.192/5

beyti türünden çok sayıdaki ifadeyi anlamak da mümkün olmaz.

1.1. Gül-deste Kelimesi

Kelime anlamı “gül demeti” olmakla beraber Farsça gül kelimesinin aynı zamanda “çiçek” anlamına gelmesi sebebiyle Ahmed-i Dâî'nin:

*Kâmetüñ nahli meger kim serv-i cennetdür yahod
Nerges ü reyhân ü gülден baglanan gül-destedür*

ADMÖ, g.42/3

beytinde olduğu gibi türlü çiçeklerin bir araya getirildiği demet anlamında da kullanılır. Üstelik aşağıda farklı örnekleri görüleceği üzere mesela Sebzi'nin “Dudakların gonca, sakalın reyhân, saçın sümbüldür. Boyun güzellik ve tazelik bahçesinin gül destesidir” manasına gelen türden beyitlerde bu kavramın yerine göre nakil anlamında da kullanıldığı görülmektedir:

*Leblerüñ gonca hatuñ reyhân saçuñ sünbül-durur
Gülşen-i hüsn ü melâhetde kadüñ gül-destedür*

SEBZ, g.92/3.

2. Gül-deste Kelimesinin Karşılıdığı Anlamlar

2.1. Dîvân, mecmua: Kadı Remzî'nin:

*Düşmese gül yüzli dil-berler elinden gam degül
Şimdi bu dîvân-i Remzî tâze bir gül-destedür* PBKG, g.2756/5

ve Bursalı Celîlî'nin "Eğer senin meclisine layık değilse hiç olmazsa şiirlerinin demeti olan dîvânını talep etsen" mealindeki

*Ger Celîlî lâyıık-i bezmüñ degül ammâ ne var
Eyleseñ gül-deste-i eş'âr-i dîvânı taleb* CDAA, g.35/7

beyitlerinde dîvânlarını gül destesine benzetmenin de ötesinde "gül-deste" kavramının birçok beyitte dîvân ve şiir mecmuası anlamında kullanıldığı görülmektedir. Nigârî'nin:

*Nev-reste bu gül-destemi her yirde 'azîz it
Şâyeste-i dergâh eyle dîvânımı yâ Reb* NDAB, g.68/7

beyti buna misal olabilir. krş.

*Ne merâm ol ki odur sünbüle-i kişt-i ümîd
Belki gül-deste-i nev-reste-i gül-zâr-i mehâm* SPDM, k.2/6.

Bunun yanı sıra mesela Mustafa Çelebi'nin *Varka ve Gülşâh*'ında olduğu gibi bazen mesnevîlerin de gül destesi yahut çiçek demetine benzetildiği görülmektedir:

*İdüp cân riştesiyle anı beste
Gül ü sünbül-veş itmiş deste deste
Alup gül-deste gibi deste anı
Kokular her gül-i nev-reste anı* MÇVG, mes.735-736.

2.2. Hediye: Şehrî'nin "Ne yazık ki gönlümün sırrının gül bahçesini ona açmama rağmen dualarımın gül demetine kabul cevabı vermedi" manasında söylediği

*İcâbet itmedi gül-deste-i du'âmı kabûl
Yazuk ki gülşen-i râz-i derûnı fâş itdüm* ŞDŞD, g.97/4

beytinde olduğu gibi derli toplu güzel hediyelerin "gül-deste" olarak adlandırıldığı yahut gül destesi ile temsil edildikleri görülmektedir. Keza Nazîf'in "Hidayet güllerinin bahçesi olan o nurlu Ravza'ya çeşit çeşit övgü hediyeleri / gül desteleri vasıl olsun" diye duasını ifade ettiği

*Gül-deste-i envâ'-i tahiyyât ola vâsıl
Ol Ravza-i pür-nûra ki gülzâr-i Hüdâdur* NDMD, k.5/43

beytinde de bir araya getirilen dua hediyeleri gül destesiyle ifade ve temsil edilmiş. krş.

*Şimdi oldur dil-nevâz-i ehl-i 'ilm ü ma'rifet
Aña sunulmak gerek gül-deste-i 'irfân-i dil*

NDAY, k.28/11.

Nitekim Sünbül-zâde de *Tuhfe*'sinde eserini irfan gül bahçesinden derlenmiş taze bir gül destesine benzetip irfan ehline bir "dest-âvîz" [= küçük bir hediye] olarak takdim ederek şöyle der:

*Bu dest-âvîz-i Sünbül-zâdedür erbâb-i 'irfâna
Gülistân-i ma'ârifden getürmüş tâze gül-deste*

TVAK, b.643. krş.

*Bâg-i tab'umdan bu rengin nazmum ey Vehbî yine
Tâze kopmuş nev-şüküfte dil-güşâ gül-destedür*

SVAY, g.88/5.

2.3. Makam adı: Türk musikîsinin birleşik makamlarından birinin adının da "Güldeste" olması bakımından Arpaemîni-zâde, "İsfahân" ve "murabba'-beste" gibi müzik tabirleriyle bu makamı birlikte şöyle kullanmış:

*İsfahân olsa murabba'-beste
Çâr-bâg içre olur gül-deste*

SDFS, mes.3/11.

Kâtib-zâde Mustafa Sâkıb'ın aynı zamanda çiçek destesinin ipi anlamındaki "rişte-i gül-deste" ile birer musikî tabiri olan "miyân", "dem" ve "ney" ibarelerini birlikte kullandığı şu beyti de bu tabirin makam adıyla olan münasebeti sebebiyledir:

*Rişte-i gül-destedür târ-i miyân-bendi neyün
K'oldı nâlişde dem-â-dem hem-zebân-i 'andelîb*

KZMS, g.29/2.

2.4. Minare: Manzum metinlerde özellikle tabiat tasvirlerinde servi ağacının minareye, onun üzerine konup öten kumru ve bülbül gibi kuşların da bu minarelerde ezan, sela yahut tehlil okuyan müezzinlere benzetildiği yüzlerce ve belki de binlerce beyte rastlanır. Revânî'nin gül nahlini veya nakılını şerefelerinde yanan kandiller sebebiyle cami minaresine benzettiği

*Menâr-i câmi' olupdur nihâl-i gül sanasın
Ki zeyn idüp aña kandiller asar gonca*

RDMÇ, k.9/9

beyti bu türdendir. krş.

*Gûyâ ki serv câmi'-i gülşendedür menâr
Mürg âşyânıdır şerîfe ol menârda*

MDEA, g.22/2;

*Gülşen münevver oldı ser-â-ser medîne-vâr
Kumrîler anda mukri' olurlar menâr serv*

NBDA, k.22/9.

Buna mukabil Nev'î'nin

*Menârı gülşen-i zühd ü salâha serv-i bâlâdur
Müezzinler o serv üzre misâl-i bülbül-i gûyâ*

NDMT, k.4/7

beytinde olduğu gibi minarelerin serviye benzetildiği beyitler de çoktur. Bu çok yoğun kullanılan benzetmeler sebebiyle ve muhtemelen “gül-deste” kelimesinin nakıl anlamı ve nakılların da servi biçiminde oluşundan hareketle minare anlamında kullanıldığı da görülmektedir. Şeyh Gâlib’in bir Ramazan münasebetiyle minare şerefelerinde kandiller yanmasını

*Gül-desteler üstinde kanâdil dikildi
Hep âhlar eflâke nisâr-i şerer itdi*

ŞGDA, g.322/2

şeklinde ifade etmesi buna misal olabilir. Aynı beytin

*Gül-desteler üstine kanâdil degüldür
Hep âhlar eflâke nisâr-i şerer itdi*

ŞGNO, g.322/2

şeklindeki nüsha farkı da “gül-deste” ve minare anlamını değiştirmemektedir. Nihayet *Tuhfe-i Vehbî*deki

*Muztarib olsa kişi şud deste di
Hem minâre adına gül-deste di*

TVAK, b.732

beyti “gül-deste” terkininin kesin olarak minare anlamına geldiğini göstermektedir. Nevres-i Kadim’in Sultan I. Mahmûd’un inşa ettirdiği cami için nazmettiği bir tarih kitasında caminin minaresi hakkında muhtemelen nakıl anlamında “deste-i gül” benzetmesi kullanması ayrıca dikkat çekicidir:

*Menârı deste-i gül sakfı gülşen mahfili rûşen
Müşâkil câ-be-câ âvîzeler hurşîd-i rahşâna*

NKHA, tar. 6/5.

2.5. Nakıl: Edirneli Nazmî'nin sevgilinin yanaklarını gelincik çiçeklerine, dudağını goncaya, boyunu ise serviye benzettiği şu beytinde iki elini ise iki gül destesine benzetmesi türünden çok sayıda beyitten anlaşıldığına göre bu tür ifadelerde nakıllara işaret bulunmaktadır:

*Lâledür ruhsârı yârüñ gonçedür la'l-i lebi
Kaddi bir serv-i sehî desti iki gül-destedür* ENDS, g.1944/3.

Sehî Beğ'in şu beytinde de servi gibi boy üzerindeki yanaklar bir nakıla bağlanmış gül demetlerine benzetilmiş:

*Kaddüñ üzre ruhlerüñ gördükçe cânâ sanuram
Bir nihâl-i serve bağlanmış iki gül-destedür* SBDH, g.60/5

krş.

*Taze gül-deste-i hayâlümdür
Dâg iden nahl-bend-i Kirmânı* NDÖS, k.8/39.

Dikkat edilecek olursa "gül-deste" ve nakıl ilgisi kurulan beyitlerde Ahmed-i Dâî'nin

*Kâmetüñ nahlı meger kim serv-i cennetdür yahod
Nerges ü reyhân ü gülden bağlanan gül-destedür* ADMÖ, g.42/3

beytinde olduğu gibi boy serviye, diğer güzellik unsurları ise servi biçimindeki bu nakıl üzerindeki çiçeklere benzetilmektedir. Nakıllar eskilerin düğün ve şenliklerde düzenledikleri daha çok servi formundaki çiçek süslemeleri olup günümüzdeki düğün çelenklerinin o devirdeki muadili olarak tarif edilebilir. Nitekim Cevrî'nin

*N'ola gül-destesinde bülbül olsa tâyir-i kudsi
Ki kadd-i ser-firâzi sidreye mânend ü hem-tâdur* CDHA, k.30/12

beytinde "tâir-i kudsi"nin yani Cebraîl'in güldestesinde bülbül olmasından bahsedildiği şeyin servi biçiminde bir nakıl olduğu çok açıktır. Yine Zâtî'nin şu beytinde omuzlarda taşınmasından bahsettiği "gül-deste"nin de yine bir nakıl olduğu anlaşılıyor:

*Gülşende benefşe ile yüri ol şu kadar mest
Gül-deste gibi götüreler tâ seni ber-dûş* ZDAN, g.586/6.

Edebî metinlerde nesnelere hakkında geliştirilen yorumlar ve bunların birlikte kullanıldığı kavramlar da geçmişteki anlamlarını tespit ve yapılarını tahmin hususunda önemli birer ipucu değeri taşırlar. Bu bakımdan "gül-deste" kavramının toplum hayatındaki yeri ve birlikte kullanıldığı kavramlar şu başlıklar altında incelenebilir:

3. *Gül-deste*'nin Sosyal Hayattaki Konumu

3.1. Hediye gönderilir: Düğün, kutlama ve şenliklerde insanların birbirine nakil hediye göndermeleri, günümüzde düğünlere çelenk gönderilmesi geleneği ile büyük benzerlik arz etmektedir. Bunun yanı sıra sadece gül veya karanfillerin yahut çeşitli çiçeklerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan demetlerin de hediye olarak gönderildiği anlaşılıyor. Yukarıda izah edildiği üzere “gül-deste” ibaresinin hem nakıl hem de çiçek demeti anlamını ifade etmesi bakımından bunları kesin olarak ayırmak bazen oldukça zorlaşır. Mezâkî'nin

*Ey Mezâkî böyle gül-deste-i ser-sebz ile
Birbirin erbâb-i dil yâd eylesün nev-rûzdur*

MDAM, g.117/7

beytinde nevrüz münasebetiyle gönderilen bir nakıl veya çiçek demeti söz konusu edilmiş. Günümüzde türlü çiçeklerden oluşturulup hediye olarak gönderilen bu demetler daha çok aranjman olarak adlandırılmaktadır. Yukarıda “gül-deste” tabirinin aynı zamanda şiir ve şiir mecmuası anlamında kullanıldığından bahsedilmişti. Revânî'nin bir kasidesinde geçen övgü sadedindeki şu beytinde ise memduhun meclisine faziletli şiirler düzenleyerek caize almaya gelen ilim erbabından şöyle bahsedilmiş:

*Cerr eylemege meclisüne dâyimâ gelür
Gül-deste-i fezâyil ile bâg-bân-i 'ilm*

RDZA, k.21/15.

Nev'î-zâde 'Atâyî de memduhuna takdim ettiği kasidesini, “söz bahçesinden koparılmış dervişçe bir hediye” mealinde şöyle tarif eder:

*Koparup bâg-i suhandan yine dervîşâne
Serverâ sundı bu gül-desteyi saña dil-i zâr*

NASK, k.14/40.

4. *Gül-deste* ile Birlikte Kullanılan Kavramlar

4.1. İp, saç, tel: “Gül-deste” tabirinin nakıl değil de çiçek demeti anlamının kastedildiği beyitlerde bu demetin bağlandığı iple ilgili saç teli yahut “rişte-i nazar” yani bakış ipi türünden ibarelere yer verildiği görülür. Üsküplü İshâk Çelebi'nin söz sırasında dudağın gülüşünü, bir gül destesinin ince bir iple bağlanmasına benzettiği

*Söz deminde hande-i la'lûn ki bir gül-destedür
Gûyiyâ bir âl nâzûk rişte ile bestedür*

ÜİÇD, g.38/1

beyti bu ip ve “gül-deste” ilgisine örnek olabilir. Kâtib-zâde Mustafa Sâkîb'in “Senin yüzünün coşkusuyla saçına tutulduğumdan beri gül destesi olan bu ip benim için tuzak ipi oldu” mealinde söylediği

*Şevk-i rûyuñla zülfüñe düşeli
Târ-i gül-deste oldı rişte-i dâm*

KZMS, g.425/3

beytinde de gül destesi ve bunu bağlayan ip ilgisi yüz ve saçla ilgilendirilmiş. Muvakkit-zâde Pertev ise bir zamanlar kendi saçının sevgilinin cemalinin gül destesinin ipi oluşunu hasretle şöyle ifade eder ki bu tamamen Elest meclisi ile ilgili bir gönderme ifadesidir:

*Pertevâ her târî ş'ol jûlide mûyuñ bir zamân
Rişte-i gül-deste-i verd-i cemâl-i yâr idi*

MPEB, g.550/6.

4.2. Kûze: Edirneli Şevkî'nin “Ey tatlı dilli güzel, senin lale gibi kırmızı yanaklarının gönüldeki hayali, su dolu bir vazoya konmuş bir çiçek demeti gibidir” anlamında söylediği

*Lâle ruhsârûñ hayâli dilde ey şîrîn-dehen
Kûze-i pür-âba konmuş sanasın gül-destedür*

PBKG, g.2762/2

beytinde olduğu gibi gül veya çiçek demetlerinin konu edildiği beyitlerde bunların konduğu bir çanak veya çömlekten bahsedildiği görülmektedir. krş.

*Ârızuñ çıkmaz sıfâl-i hâtırumdan gül gibi
Ziver-i mînâ-yi dildür kâkül-i sünbül gibi*

MDYA, g.118/1.

Muvakkit-zâde Pertev'in sevgilinin gül yanaklarının camdaki yansımaları billur yani kristal bir vazoya konmuş gül destelerine benzettiği

*Bilürin şîşeye gül-desteler koymuş kıyâs itdüm
Ne dem kim 'aks-i reng-i gül-ruhın mînâda gördüm ben*

MPEB, g.404/4

beytinde olduğu gibi bazen de çiçek demetleri için cam kâselerin konu edildiği görülmektedir. Vazolar içine yerleştirilmiş çiçek demeti düzenlemelerinin özellikle Edirne-kârî tarzı süslemelerle resim sanatında da çok zarif örnekler verdiği ve bunların manzum tasvirlerde yer alan ifadelerle tam bir paralellik arz ettiği görülmektedir.

4.3. Ney, şeker kamışı: Yukarıda “gül-deste” ibaresinin aynı zamanda minare anlamına geldiğinden bahsedilmişti. Kâtib-zâde Mustafa Sâkîb’in “Neyin kemerleri adeta gül destesinin ipi gibidir. Bu sebeple ney her zaman feryat hususunda bülbülle aynı dili konuşmaktadır” mealinde söylediği

Rişte-i gül-destedür târ-i miyân-bendi neyün

K’oldı nâlişde dem-â-dem hem-zebân-i ‘andelîb

KZMS, g.29/2

türündeki beyitlerde “gül-deste” ve “ney” yahut şeker kamışı ibarelerinin birlikte zikredildiği görülmektedir. Öyle anlaşılıyor ki şairler minarelerin gül destesi veya gül nakılına benzetilmesi ile bunların şerefelerinde bülbül gibi güzel sesleriyle ezan okuyan müezzinler ve güllere karşı şakiyan bülbüller arasında ilgi kurmaktadır. Nakil ve kamış ilgisinin bir diğer sebebi merasimlerde sürekli taşınan ve bazıları dar sokaklardan geçemeyecek kadar büyük cüssede üretilen nakil iskeletlerinin ağırlığının azaltılması amacıyla bambu yahut kamıştan üretilmiş olma ihtimalidir. Zira bazıları minare boyunda olan bu nakılların taşınması sırasında dar sokaklardan geçmemesi sebebiyle bazen evlerin bahçe duvarlarının yıkıtılıp hane sahibine ücretinin ödendiğine dair seyahatnamelerde rivayetler mevcuttur.

“Gül-deste” yani minare ile şeker kamışı ilgisi hususunda Diyarbakirli Lebîb’in “temcîd” redifli bir kasidesinde güzel sesli müezzinler tarafından okunan temcidler sebebiyle minarelerin şeker kamışına, kandillerin ise şekere döndüğünü ifade ettiği

Dimâg-i cân için kandîli olur kand-i efsürde

İder gül-destei mânend-i nahl-i ney-şeker temcîd

LDİK, k.56/8

beytini anlamak için mutlaka minare şerefeleri ile şeker kamışlarının boğumlu gövdelerini göz önüne getirme gereği vardır. Bu kamışlardan elde edilen şeker özü kaynatılıp kavrulurken macun kıvamında olup soğuduğu zaman taş gibi sertleşerek parlaklaştığından minare şerefelerindeki kandiller “kand-i efsürde” [= katılaştı şeker] olarak nitelendirilmiş. Allah'ı yücelten sözlerden oluşan temcidler halen bazı şehirlerimizde Ramazan geceleri Müslümanları sahura kaldırma amacıyla müezzinlerce minarelerden makamla okunmaktadır.

4.4. Servi: Öyle anlaşılıyor ki çiçek destesi ve servi kavramlarının sıklıkla birlikte zikredilmesi, Larendeli Hamdî'nin

*Yüzi gül-deste-i gülzâr-i devrân
Boyu serv-i bahâristân-i handân*

LHLM, mes.1571

beyti türünden çok sayıdaki beyitte çoğu zaman servi ağacı formunda düzenlenen nakıllarla bunlar üzerine yerleştirilen çiçek demetleri münasebetinden kaynaklanmaktadır. Sehî Beğ'in

*Kaddüñ üzre ruhlerüñ gördükçe cânâ sanuram
Bir nihâl-i serve bağlanmış iki gül-destedür*

SBDH, g.60/5

beytinde de servi gibi boy üzerindeki yanaklar bir nakla bağlanmış gül demetlerine benzetilmektedir. krş.

*Gül-deste gibi servi boyuñ taze vü terdür
Çok gül açılır bâgda velî deste degüldür*

ADMÖ, g.289/6;

*Ey serv-i nev-resîde-i gülzâr-i i'tidâl
V'ey gonca-i şükufte-i gül-deste-i cemâl*

BRDC, terk.54/I-1.

5. Gül-deste Kelimesinin Şiir Dilindeki Sembol Değerleri

5.1. Bağlanma: Çiçek demeti yahut nakılların derli toplu durabilmesi için bir bağa ihtiyaç olması sebebiyle “gül-deste” tabiri bağlanmış güzel şahıs yahut nesnelere için sembol olarak kullanılır. Behiştî Sinân Çelebi'nin *Mihr ü Müşteri*'sinde kahramanlardan birinin ellerinin iple bağlanması, gül demetinin bağlanmasına benzetilerek şöyle denmiştir:

*Elin gül-deste gibi itdiler bend
Görelersâidinde çün ney-i kand*

BMMA, mes.1427.

Gubârî'nin *Yûsuf ü Züleyhâ*'sında da ellerin bağlanması yine gül destesiyle temsil edilmiştir:

*Hem iki destin itdiler beste
Oldı gül-reng o dest-i gül-deste*

AGYZ, mes.390.

Çiçek demetini oluşturan çiçekler bir arada durabilmesi için saplarından ipe bağlandığından şairler bu bağlanma sebebiyle türlü yorumlar geliştirirler. Tâcî-zâde güllerin ve gelinciklerin sevgilinin âşığı olması sebebiyle iplerle bağlandığı iddiasıyla “Nerede bir demet taze gelincik veya gül varsa senin deli divanen oldukları için halk onları ipe bağlar” anlamında şöyle demiş:

*Kıpkızıl dîvâneñ olmagın çeküpdür bende halk
Kande kim bir bag tâze lâle yâ gül destedür* TCCD, g.32/3

krş.

*Bagladı iller tutup bu kıpkızıl mecnûn diyü
Haddüñe öyküñdi çün gül-deste ey Leyli-cemâl* TCCD, g.121/3.

5.2. Topluluk: Arpaemîni-zâde Sâmî'nin Baltacı Mehmed Paşa için nazmettiği bir kasidesinde yer alan “Onun adaleti zamanında cihan gül destesi perişanlık sebeplerinden kurtuldu” mealindeki

*Devr-i 'adlindeki esbâb-i perişânîden
Oldı cem'iyet-i gül-deste-i 'âlem 'ârî* SDFS, k.8/44

beytinde insanların birlikte bulunuşu çiçek demeti ile sembolize edilmiş. Yine Erbilli Âmâ Yusuf Garîbî'nin “Gönül bülbülü daha ne kadar gurbet köşesinde kalıp dostlar topluluğunun güldestesini düşünüp dursun” mealinde söylediği

*Nice bir kûşe-i gurbetde kalup bülbül-i dil
Yâd-i gül-deste-i cem'iyet-i ahhâb itsün* EYGD, g.233/6

beytinde de yine güzel insanlar ve dostlar topluluğu çiçek demeti ile ifade edilmektedir.

krş.

*Ey bâd-i sebük-seyr Garîbî deheninden
Gül-deste-i cem'iyet-i yârâna selâm it* EYGD, g.28/7;

*Bu vesîleyle n'olur bir de gazel 'arz eylesem
Tâ ola gül-deste-i bezm-i ma'ârif âşinâ* FDME, k.4/23;

*Misâl-i destе-i gül bir yire gelür zürefâ
Salâ-yi 'ıyş gelür şimdi savtı mürgânuñ* EFTD, k.5/3.

6. Gül-deste'nin Benzetildiği Nesnelere

6.1. Boy: Yukarıda “gül-deste”nin anlamlarından birinin de nakıl olduğundan bahsedilmişti. Bu maddede verilen örnek beyitlerde de boy ve nakil irtibatını işleyen çok sayıda beyit bulunmaktadır. Şu beyitler de Dede Ömer Rüşenî ve Sebî'nindir:

Hatuñ reyhân-i bustân-i cinândur
Kadıñ gül-deste-i gül-zâr-i cândur DÖRD, g.18/1;

Leblerüñ gonca hatuñ reyhân saçuñ sünbül-durur
Gülşen-i hüsn ü melâhetde kadıñ gül-destedür SEBZ, g.92/3.

Rûşenî'nin yukarıdaki beytinin bir kelime değişikliği ile Gülşenî-i Saruhânî'ye ait gösterilmesi ayrıca ilginçtir:

Hatuñ reyhân-i bostân-i cinândur
Hadüñ gül-deste-i gülzâr-i cândur GSÖK, g.80/1.

İntihali veya yakıştırmayı yapan kişinin “gül-deste” kavramını gül demeti anlamıyla düşünerek yanağı; nakil anlamıyla ise boyu beyte dahil etmeyi uygun gördüğü anlaşılıyor.

6.2. Dudak: Üsküplü İshâk Çelebi'nin “Konuştuğun zaman bir gül destesi gibi olan dudağının gülüşü, adeta kırmızı ince bir ipe bağlanmış gibidir” anlamında söylediği

Söz deminde hande-i la'lüñ ki bir gül-destedür
Güyyâ bir âl nâzûk rişte ile bestedür ÜİÇD, g.38/1

beytinde olduğu gibi dudağın ve özellikle gülen dudağın gül destesine benzetildiği görülmektedir.

6.3. Şiirler: Yukarıda divân ve şiir mecmuaları gibi güzel eserlerin bir araya derlendiği kitapların gül destesi olarak adlandırıldığından bahsedilmişti. Her beytinin sonu aynı redif veya kafiyeye ile birbirine bağlı bulunması bakımından şairler gazel v.b. şiirlerini de bağlanmış gül destelerine benzetirler. Subhî'nin gazellerini gül destesine, her beytini de güle benzettiği

Hattı sünbül şi'rümün her beyti bir güldür hemîn
Sünbül-i müşgîn ile baglu gazel gül-destedür ENMN, g.1079/6

beyti buna misaldir. Arpaemîni-zâde Sâmî de renkli manalarla oluşan manzum sözlerini gül destesine, vezinli mısralarını ise bunları bağlayan ipe benzeterek şöyle der:

Rişte-i mısra'-i mevzûn ile olmuş beste
Suhanum ma'nî-i rengîn ile çün gül-deste SDFS, mat.112.

6.4. Yüz ve yanaklar: Arpaemîni-zâde Sâmî şu beytinde sevgilinin yüzünü gül demetine, bakışlarını da o demetin ipine benzeterek şöyle demiş:

Nigâhum rişte-i gül-deste-i ruhsâr-i dil-berdür
Saf-i müjgânlarum hod şâne-i zülf-i mu'anberdür SDFS, k.11/74.

Hafid'in "Siyah saç yer yer sümbül gibi serpilerek yatıyor. Yüzünün gül bahçesinde yanağı sanki gül demeti gibi" dediği şu beytinde de yanaklar gül demetine benzetilmiş:

Sümbül-âsâ serpilüp yir yir yatur zülf-i siyâh
Bâg-i rûhsârında gûyâ ârızı gül-destedir HDHÜ,
 g.67/5.

krş.

Hatuñ reyhân-i bostân-i cinândur
Hadüñ gül-deste-i gülzâr-i cândur GSÖK, g.80/1.

Sonuç

Bu makalede verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere edebî eserler yoğun ifade incelikleri ve girift anlamlarla örülü sanatlı metinler olmaları bakımından elde mevcut sözlüklerle anlaşılıp yorumlanmaları bazen son derece zor ve okuyanları yanlış hükümlere götüren sonuçlar doğurabilecek, ihtisas gerektiren bir yapıya sahiptirler. Bunları oluşturan her kelimenin ve bazen zamir, sıfat ve edatların dahi şiir dilinde yerine göre farklı mana ve imalarla kullanıldığı görülür. Bu sebeple bu yazıda örnek gösterilen "gül-deste" ibaresinde olduğu gibi edebiyatı oluşturan her kelimenin zaman süreci içerisinde kazandığı anlamların tek tek incelenerek kronolojik seyir ve anlamlarının tespit edileceği çalışmalara ihtiyaç vardır. Böyle bir mesai aynı zamanda tarihî Türkiye Türkçesi sözlüğünün vücuda getirilebilmesi için de mutlaka takip edilmesi gereken bir çalışma usulüdür.

Kısaltmalar

ADMÖ =	Ahmed-i Dâî, <i>Dîvân</i> , Mehmet Özmen
AGYZ =	Abdurrahmân Gubârî <i>Yûsuf ü Züleyha</i> , Hasan Aktaş
BDSK =	Bâkî, <i>Dîvân</i> , Sabahattin Küçük
BMMA =	Behiştî, <i>Mihr ü Müşterî</i> , Arzu Polat
BRDC =	Bağdatlı Rûhî, <i>Dîvân</i> , Coşkun Ak
CDA =	Celîlî, <i>Dîvân</i> , Arzu Atik
CDHA =	Cevrî, <i>Dîvân</i> , Hüseyin Ayan
DÖRD =	Dede Ömer Rûşenî, <i>Dîvân</i> , Orhan Kemal Tavukçu

EFTD =	Edirneli Fâiz, <i>Dîvân</i> , Tarık Demir
ENDS =	Edirneli Nazmî, <i>Dîvân</i> , Sibel Üst
ENMN =	Edirneli Nazmî <i>Mecma'ü'n-nezâir</i> , M. Fatih Köksal
EYGD =	Erbilli Âmâ Yûsuf Garîbî, <i>Dîvân</i> , Erhan Tosun
FDME =	Fatin, <i>Dîvân</i> , Mehtap Erdoğan
GSÖK =	Gülşen-i Saruhânî, <i>Dîvân</i> , Özlem Kulat
HDHÜ =	Hafid, <i>Dîvân</i> , Hacer Ünal
krş. =	Karşılaştırınız
KZMS =	Kâtib-zâde Mustafa Sâkıb, <i>Dîvân</i> , Mehmet Kırbıyık
LDİK =	Lebîb-i Âmidî, <i>Dîvân</i> , İdris Kadioğlu
LDİK =	Lebîb-i Âmidî, <i>Dîvân</i> , İdris Kadioğlu
LHLM =	Lârendeli Hamdî, <i>Leylâ ve Mecnûn</i> , Belal Saber
MÇVG =	Mustafa Çelebi, <i>Varka ve Gülşâh</i> , Ayşe Yıldız
MDAM =	Mezâkî, <i>Dîvân</i> , Ahmet Mermer
MDEA =	Me'âlî, <i>Dîvân</i> , Edith Gülçin Ambros
MDYA =	Meşhûrî, <i>Dîvân</i> , Yaşar Aydemir - Halil Çeltik
MPEB =	Muvakkit-zâde Pertev, <i>Dîvân</i> , Ekrem Bektaş
NASK =	Nev'î-zâde Atâyî, <i>Dîvân</i> , Saadet Karaköse
NBDA =	Necâtî Beğ, <i>Dîvân</i> , Ali Nihad Tarlan
NDAB =	Nigârî, <i>Dîvân</i> , Azmi Bilgin
NDAY =	Nâmî, <i>Dîvân</i> , Ahmet Yenikale
NDMD =	Nazîf, <i>Dîvân</i> , Murat Daraçık
NDMT =	Nev'î, <i>Dîvân</i> , Mertol Tulum - Ali Tanyeri
NDÖS =	Neşâtî, <i>Dîvân</i> , Ömer Savran
PBKG =	<i>Pervâne Bey Mecmû'ası</i> , Kâmil Ali Gıynas
RDMÇ =	Revânî, <i>Dîvân</i> , Mehmed Çavuşoğlu
RDZA =	Revânî, <i>Dîvân</i> , Ziya Avşar

SBDH =	Sehî Beğ, <i>Dîvân</i> , Hakan Yekbaş
SDFS =	Sâmî (Arpaemîni-zâde), <i>Dîvân</i> , Fatma S. Kutlar
SEBZ =	<i>Sebzî Divanı</i> , Hakan Yekbaş
SPDM =	Sıdkî Paşa, <i>Dîvân</i> , Mehtap Erdoğan
SVAY =	Sünbül-zâde Vehbî, <i>Dîvân</i> , Ahmet Yenikale
ŞDŞD =	Şehrî (Ali Çelebi), <i>Dîvân</i> , Şener Demirel
ŞGDA =	Şeyh Galib, <i>Dîvân</i> , Abdülbaki Gölpınarlı
ŞGNO =	Şeyh Gâlib, <i>Dîvân</i> , Naci Okçu
TCCD =	<i>Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi</i> , <i>Dîvân</i> , İsmail Erünsal
TVAK =	<i>Tuhfe-i Vehbî</i> , Atabey Kılıç
ÜİÇD =	Üsküplü İshâk Çelebi, <i>Dîvân</i> , Mehmet Çavuşoğlu
ZDAN =	Zâtî, <i>Dîvân</i> , Ali Nihad Tarlan

Kaynaklar

- Abdelmaksoud, B. S. M. (2004). Leylâ ile Mecnûn mesnevisinin Arap, Fars ve Türk Edebiyatı`nda ele alınmış biçimi ve Larendeli Hamdî`nin eseri (Tez no. 146692) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin)*. Bursa Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- Akkaya, H. (1995). *Nevres-i Kadîm and his Turkish dîvân*. Harvard University.
- Aktaş, H. (2006). Abdurrahman Gubari, Yusuf u Züleyha (Tez no. 186604) [Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Ambros, Edith (1982). *Candid penstrokes the lyrics of Meâlî, an Ottoman poet of the 16 th. century*. K. Schwarz
- Atik, A. (2003). Celili Divanı (3b-46a) : İnceleme-metin (Tez no. 140974) [Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Avşar, Z. (2007). *Revânî Dîvânı*. Sebat Ofset Yayıncılık.
- Ayan, H. (1981). *Cevrî hayâtı, edebî kişiliği, eserleri ve divanının tenkidli metni*. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Aydemir, Y. & Çeltik, H. (2017). *Meşhurî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Bektaş, E. (2007). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Divânı*. Öz Serhat Yayıncılık.
- Bilgin, A. (2011). *Nigârî [ö. 1885], Dîvân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çavuşoğlu, M. & Tanyeri A. (1989). *Üsküblü İshâk Çelebi, Dîvan*. Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. (1986). *Revânî Divanı*. OTAP.
- Daraçık, N. (2006). Nazif Divanı (transkripsiyonlu çeviri ve metin-inceleme) (Tez no. 188937) [Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Demir, T. (2006). Edirneli Faiz divanı inceleme-metin-dizin (Tez no. 190749) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Demirel, Ş. (2014). *Şehrî Dîvânı*. Malatya Kitaplığı.

- Erdoğan, M. (2007). *Fatîn Dîvânı*. Kitabevi Yayınları.
- Erdoğan, M. (2011). *Sıdkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr*. Kitabevi Yayınevi.
- Erünsal, İ. E. (1983). *The Life And Works of Taci-zade Ca'fer Çelebi, With A Critical Adition of His Divan*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gıynaş, K. A. (2014). *Pervâne Bey Mecmuası*. Akademik Kitaplar.
- Gölpınarlı, A. (1971). *Şeyh Galib Divanı'ndan seçmeler*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Kadioğlu, İ. (2003). *Lebib-i Amidi hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve Divanı'nın tenkitli metni* (Tez no. 137399) [Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Atâyi Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kılıç, A. (2007). Türkçe-Farsça manzum sözlüklerden Tuhfe-i Vehbî. *Turkish Studies*. 2 (2), 410-475.
- Kırbiyık, M. (2017). *Kâtib-zâde Mustafa Sâbık, Dîvân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Köksal, M. F. (2017). *Mecma'u'n-Nezâ'ir*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kulat, Ö. (2010). *Gülşeni Divanı ve tahlili* (Tez no. 263579) [Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Kutlar Oğuz, F. S. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi, Dîvân*. Kalkan Matbaası.
- Küçük, S. (2011). *Bâkî Dîvânı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mermer, A. (1990). *Mezâkî: Hayatı, edebî kişiliği ve Divanı'nın tenkidli metni*. Atatürk Kültür Merkezi.
- Okçu, N. (1993). *Şeyh Galib, edebî kişiliği, eserleri, şiirlerinin umûmî tahlili ve dîvânın tenkidli metni*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özmen, M. (2001). *Ahmed-i Dâ'î Divanı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Polat, A. (2017). Behiştî Sinan'ın (H.917/M.1511-1512) Mihr ü Müşterî adlı mesnevisi (İnceleme-metin) (Tez no. 453074) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Savran, Ö. 2003. Neşati Divanı'nın tahlili. (Tez no. 140640). [Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Tarlan, A. N. (1967). *Zatî Divanı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

- Tarlan, A. N. (1997). *Necati Beg Divanı*. Milli Eğitim Bakanlığı.
- Tavukçu, O. K. (2005). *Dede Ömer Rûşenî, hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve dîvânının tenkidli metni*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Tosun, E. (2007). Erbilli âmâ Yusuf Garibî Efendi Divanı (inceleme - tenkitli metin) (Tez no. 210588) [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Tulum, M. & Tanyeri A. (1977). *Nev'î, Divan*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ünal Öztürk, H. (2003). *XVIII. yy. Divan Şairi İbrahim Hafid Paşa hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve divanın tenkitli metni* (Tez no. 140210) [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Üst, S. (2018). *Edirneli Nazmî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yekbaş, H. (2010). *Sehî Bey Divânı*. Kitabevi Yayınları.
- Yekbaş, H. (2016). *Sebzi Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Yenikale, A. (2002). *Ahmet Nâmî Divânı ve İncelemesi*. (Tez no. 125184) [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Yenikale, A. (2011). *Sünbül-zâde Vehbî, Dîvân*. Ukde Yayınları.
- Yıldız, A. (2009). *Mustafa Çelebi Varka ve Gülşah*. Harvard University.